

УДК:378.147:372.881.1(045/046

DOI: 10.35803/1694-5298.2020.3.436-440

МАМАТОВА К.Б., НАСИРОВА В.ДЖ.

¹КГУСТА им.Н.Исанова, Бишкек, Кыргызская Республика

MAMATOVA K.B., NASIROVA V.J.

KSUCTA n.a. N.Isanov, Bishkek, Kyrgyz Republic

kymbat2555@mail.ru

СТУДЕНТТЕРГЕ ПОЛИЛОГИЯЛЫК СҮЙЛӨШҮҮНҮ ҮЙРӨТҮҮ УСУЛДАРЫ
МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОЙ ПОЛИЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ
METHODS OF TEACHING STUDENTS ENGLISH POLYLOGICAL SPEECH

Бул макалада биз сүйлөшүүнүн полилогикалык формасын уюштуруунун ар кандай ыкмаларына сиздердин көңүлүңүздөрдү бурабыз. Бул макаланын максаты студенттердин англис тилин үйрөнүү учурундагы чыгармачыл потенциалын ачуунун эң негизги эффективдүү жолдорун көрсөтүү болуп эсептелет.

Өзөк сөздөр: сүйлөшүүнүн полилогикалык формасы, чыгармачыл потенциал, дебаттар, ролдук оюндар, монологдук жана диалогдук сүйлөө речи, баарлашуунун эффективдүү жолдору, бөтөн тилде баарлашууга үйрөтүү.

В данной статье мы предлагаем вашему вниманию различные методы организации полилогической формы общения. Целью этой статьи является демонстрация одного из наиболее эффективных способов раскрытия творческого потенциала студентов в процессе изучения английского языка.

Ключевые слова: полилогическая форма общения, творческий потенциал, дебаты, ролевые игры, монологическая и диалогическая речь, эффективные способы общения, обучение иноязычному общению.

In this article we would like to bring to your attention various methods of organizing polylogical forms of communication. The purpose of this article is to demonstrate one of the most effective ways to unlock the creative potential of students in the process of learning English.

Key words: polylogical forms of communication, creative potential, debates, role games, monologue and dialogic speech, effective ways to communicate, teaching foreign language communication.

Учурдагы эл аралык кырдаал, экономикалык жана саясий интеграция илим менен техниканын ар кыл тармактарындагы адистерди түздөн-түз эл аралык илимий-техникалык карым-катыштарды түзүүнү шарттап жатат. Маданий жана ишкер карым-катыштар улам кеңейип, бул кырдаал чет тилдерин үйрөнүүгө, туура диалог алып барууга талап жогорулап жатат, ошол эле учурда чет тилдерди окутуунун бир катар жаны параметрлери менен принциптерин дагы шарттоодо.

Эл аралык карым-катыштын тили болгон англис тилинин позициясы баарына мурда жана биринчи кезекте жогорку технологиялардын, экономиканын, ПР технологиялардын тез өсүп жатышына байланыштуу. Бул кырдаал студенттердин англис тилин үйрөнүүгө болгон каалоосун күчөтүп турат, анткени англис тили илимий изилдөөлөрдүн мамлекеттер аралык карым-катышы үчүн негизги тил болуп саналат. Англис тили бул же тигил формада көпчүлүккө жеткиликтүү.

Сунуш дагы суроо талапка багытталган. Жакынкы мезгилден бери тил үйрөнүү дагы бир кыйла функционалдуу болуп баратат: “Мурда болуп көрбөгөндөй талап болуп көрбөгөндөй сунуштарды жаратты. Чет тилдеринин окутуучулары өздөрү күтпөгөндөй капыстан коомдук көңүл чордонунда болуп калышты: илимдин, маданияттын, бизнестин көптөгөн өкүлдөрү чет тилдерин үйрөнүүнү өндүрүш каражаты карап, тез арада үйрөнүүгө бел байлады. Аларды тилдин теориясы, тарыхы же башкасы кызыктырбайт, алар тилди функционалдык милдеттер катары карашып, ар башка өлкөлөрдүн жарандары менен карым-катыш түзүп, түздөн-түз пикир алмашуу максатында гана колдонушат. Окуп үйрөнүү түп-тамырынан бери өзгөрүп, сабак берүүнүн мазмуну менен усулдары дагы кардиналдуу мүнөздө кайрадан каралып жатат. Ушул кырдаалга байланыштуу ЖОЖдордо англис тилинен сабак берүүнүн натыйжалуу усулдарын иштеп чыгуу маселеси олуттуу мүнөзгө ээ болуп, эн башкы күн тартибине коюлуп жатат [5. 38-41].

Чет тилдерде пикир алмашууга үйрөтүү студенттин чыгармачыл потенциалын ачуунун бир кыйла натыйжалуу жолдорунун бири болуп саналат. Ал эми студенттерди окуу процесси учурунда чет тилде баарлашууга үйрөтүү албетте, абдан татаал жана бир тараптуу чечиле койбой турган маселе. Психология жана психоллингвистика тармагындагы кай бир окумуштуулар (Ц.В.Йотов, А.Р.Балаян, Л.В.Путляева) баарлашуунун диалог формасынан көрө полилог формасынын артыкчылыктарын далилдеп берүүгө далалат жасашканы менен биздин өлкөдө топ-топ болуп баарлашуу маселесине анча көңүл бурулбай келет.

Азыркы учурда чет тили сабактарында окуу процессин уюштурууда жекече же жупташкан формалары басымдуу колдонулуп келет. Анда студенттер монолог же диалог формасын колдонуп үйрөнүшөт. Чет тилдеринде сүйлөшүүгө окутууда тилдин окуу, социалдык-психологиялык жана тарбиялык милдеттерин толук жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү толук пайдаланылбайт, пикир алмашуу көбүнчө “окутуучу-студент”, “окутуучу-класс”, кай бир учурларда “студент-студент” жана сейрек учурда “студенттер-студенттер” формасында жүрөт. Ал эми табигый пикир алмашуу кырдаалында – окуу, эмгек коомдук ишмердик чөйрөсүндө диалог формасына салыштырмалуу полилог формасы басымдуу мүнөздө колдонулат: биз үй-бүлө мүчөлөрү, үйдөгү кошуналарыбыз менен, классташтарыбыз, жумуштагы коллегаларыбыз, спорттук машыгуудагы достор менен, клубдагы чогуу катышкандар же транспорттогу сапарлаштарыбыз менен чогуу сүйлөшөбүз.

Акыркы жылдарда топ-топ болуп сүйлөшүүгө үйрөтүү маселесине Англиянын, Американын, Германиянын педагогдору, психоллингвисттери, социоллингвисттери (G.Faerch, G.Kaspar, R. Ellis, A.F.Fill, D.Gardener, D.Nunan) көңүл бурдуруп жатышат.

Окутуучу баарлашуунун полилогиялык формасын уюштурууда (тегерек столдо аңгемелешүү, дебаттар, ролдук оюндар, чакан жана чоң топтордо дискуссия жүргүзүү) бир кыйла натыйжалуу жолдорду тандап алуусу зарыл. Топтошуп окуу кызматташтыгын анализ жасоодон улам студенттердин эркин баарлашуусу дайым эле максатына жете бербестигин байкоого болот. Эреже катары мындай баарлашууда катышуучулар алдын ала макулдашып алуусу да мүмкүн. Полемиканын максаты өз көз карашынды бекемдөө болгону менен натыйжасында каршы тарап баарлашуунун “каршылашы” болуп чыгат. Окутуучу дискуссиянын максаты - кайсы бир тезисти талкуулап жаткан учурда катышуучулардын пикирлери кандайдыр бир деңгээлде төп келүүсүнө жетишүү болуп саналат [1. 96-98].

Дискуссиялар студенттерден ой жүгүртүүнү, фактылар менен аргументтерди баалоону, башкаларды кунт коюп угууну, талкууланып жаткан маселеге ачык мамиле кылууну, дискуссия үчүн зарыл болгон тилдик каражаттарга жакшылап дасыгууну талап кылат. Пикирлерди, ой толгоолорду алмашуу студенттерге өзүн жана башка курсташтарынын жакшыраак түшүнүүгө жардам берет. Студенттер дискуссиядан толук канааттануу менен чыгышат, анткени дискуссиялардын көп түрлөрүндө бардык көз караштар эске алынат жана бирден бир туура жооп болду деген болбойт. Дискуссиялар ийгиликтүү өтүшү үчүн төмөнкү эрежелер сакталуусу зарыл:

- Талкууга абдан кызыктуу теманы коюу талап кылынат;

- Дискуссиянын максаты так болушу зарыл, мисалы: пикир алмашуу, маселени чечүү, мүмкүн болгон чечимдерди же болбосо интерпретацияларды салыштырып баалоо;
- Студенттер тобу үчүн бир кыйла оор болгон (албетте, студенттердин алы жетерлик денгээлде) милдетти коюу;
- Жумушка импульс берүү үчүн зарыл болгон жардам көрсөтүү, мисалы: дискуссиянын жүрүшүн структуралоо боюнча сунуштарды берүү, пайдалуу жана зарыл болгон тилдик айкаштарды жана лексиканы берүү;
- Натыйжалуу кайра байланышты түзүү жана ишти баалоо.

Кайра байланышуу дискуссиянын жыйынтыгына негиздениши да мүмкүн, мисалы, ал канчалык денгээлде кызыктуу өткөнү, канчалык даражада пайдалуу болгону. Дискуссияга катышкан студенттер ишенимдүү болсун үчүн дискурстун бул түрүндө пайдаланылуучу эрежелерди да кармануу керек, мисалы, ангемере киришүү, комментарий жасоо, бир нерсени түшүндүрүп ачыктап берүүсүн өтүнүү, пикирин билдирүү, биринин пикири менен макул болуу же келишпөө, айтылгандарга кайра кайрылып, бир нерселерди баса белгилөө, айтылгандарды англис тилинде кененирээк кылып айтып берүү [3. 36-37].

Дискуссияга студенттер эркин катышуусу үчүн аларга репликаларды алдын ала берүү, мисалы:

• **Оппонентти же шерикти сылык түрдө ондоо:**

I think I should point out, however... / If I may say so. I believe you've confused... / Let's get this straight from the start... / There appears to have been a slight misunderstanding here.

- **ынандыруу:**

What you don't seem to understand is that / Why don't we / I know you can do it / I'm awfully sorry to ask you... but / It's important for you / If you'll do it... I'll / It's necessary for you...

- **сунуштоо:**

I wonder how to attend / Why don't you try / What do you say / Don't you think / May be you could / If I were you / I have an idea / I think it might be a good idea to.

- **макулдугун билдирүү:**

Yes, I agree / True enough / That's right I can't help thinking the same / How right that is / I couldn't agree more... Oh, definitely.

- **макул эместигин билдирүү:**

I'm not sure, actually / in fact / No really / Oh I don't know / No, I don't think... / I disagree (I'm afraid). That's not right, surely. That's not the way I see it.

- **толук макул эместигин билдирүү:**

I don't entirely agree with... / I see your point, but... / I see what you mean, but... To a certain extent, yes, but... / There is a lot in what you say, but... / Yes, maybe/perhaps, but... / I couldn't agree more, but... That's one way of looking at it, but... / Yes, but on the other hand, ...

- **түшүндүрмө берүүсүн сурануу:**

I'm sorry, I don't quite understand what you mean by... / I'm sorry, could you explain what you mean by... / I'm afraid, I'm not really very clear about what you mean by... / Did you mean that... / Do you really think that... / But you said earlier that... .

- **түшүндүрмөнү кандай берүүсүн айтып берүү:**

Well, what I'm trying to say is (that)... / the point I'm trying to make is (that)... Well, I think / All I'm trying to say is (that)... / Well, to be frank... .

Дискуссиялар үчүн сунуш кылынган темалар:

1. How to do well in a job interview?
2. How does one know whether it is a fashion or a mode that dictates the other?
3. Ways of making advertisement effective.
4. Euthanasia Is it fair?

Сабакта топтордун баарлашуусун уюштуруунун дискуссиядан башка дагы абдан жемиштүү жолу бар, ал дебаттарды уюштуруу болуп саналат. Окуу процессинде дебаттарды билим берүүнүн технологиясы катары колдонуу окууга туруктуу демилге (мотивация) берет, анткени окуу материалы студенттердин жеке маанисин жогорулатат, ал эми атаандашуучулук элементтеринин болушу чыгармачылык, изденүү ишмердигине шыктандырып, окуу материалын кылдаттык менен иликтеп чыгууга обөлгө болот. Коюлган максаттар менен жыйынтыктарга жетишүү максатында дебаттардын негизги уч принцибин сактоо зарыл:

Биринчи принцип – оппоненттерге урмат менен мамиле жасоо. Оппоненттердин өзүн эмес, алардын аргументтерин, ой-пикирлери менен далилдерин сынга алуу зарыл.

Экинчи принцип – чынчылдык. Кайчылаш суроолорду узатууда студенттердин жооптору объективдүү жана аргументтүү болушу зарыл.

Үчүнчү принцип – утулгандар болбойт.

Дебаттарды уюштурууга өтөбүз. Студенттерге ар кыл пикирлерди жаратуучу идеялар камтылган темалар берилет. Мисалы:

1. Education must be changed for.
2. The first impression usually lies.
3. Students must wear uniforms.
4. Career leads to loneliness.

Талкууга бардыгы ой-пикирлерин билдирип, бардык “каршы” жана “макул” пикирлер айтылышы керектигин окутуучу түшүндүрүп берет.

Эки команда (2-4 спикери болушу керек) түзүлүп, бул же тигил көз карашты ортого коюшат. Ар бир командада жол башчы (лидер) ((main speaker) болушу керек. Адегенде лидер команданын көз карашын айтып берет жана аягында жыйынтык чыгарат Таймкипер (Time-keeper) регламенттин жана оюндун эрежеси сакталышын көзөмөлдөп турат, сөздүн убакыты бүткөндүгүн спикерлерге эскертип турат.

Студенттер үйдөн өздөрүнүн бүтүмдөрүн даярдап келишет. Студенттер жазып алган кагаздарын колдонсо болоорун, бирок докладды барактан окуп берүүгө болбосун окутуучу алдын ала эскертет. Ар бир спикерге 3 мүнөттөн убакыт берилет. Аудиторияда отургандар ар бир чыгып сүйлөгөн студентке 3-5 суроо берүүгө даярданып турат. Келерки сабакта чыгып сүйлөөчүлөр аудиторияга бет мандай отурушат. Ар бир команда өз билдирүүсү менен чыгат. Дебаттарда спикерлердин сөзүнөн тышкары кайчылаш суроолор раунду өтөт, анда чыгып сүйлөгөн студентке анын сөзүндөгү кай бир моменттерди тактоо максатында жана аргументтерине шек жаратуу же маанисин азайтуу максатында суроолор берилет. Аягында казылар тобу эки команданын чыгып сүйлөгөндөрүнө бир катар критерийлерге таянып (сөздүн мазмуну, структурасы, чыгып сүйлөөнүн ыкмасы) баа берет жана жеңүүчү команданы аныктайт. Ошондой эле дебаттар капыстан өткөрүлүп калышы дагы мүмкүн жана башкаруучунун же окутуучунун жетекчилиги менен өтөт [4. 21-24].

Команда менен окууда олуттуу көңүл топтун максаттарына коюлат жана топтун бардык мүчөлөрүнүн ийгилигине бурулат. Бул ийгиликке топтун ар бир мүчөсү өз алдынча жакшылап даярданганда жана теманын же маселенин үстүндө башка топтун студенттери менен дагы такай өз ара байланышып иштегенде жетишилет. Топтун лидери топтогу алсызыраак билген студентти дайыма көзөмөлгө алып, ага жардам берип турат, бирок ал аткарчу ишти өзү аткарбайт. Жогоруда айтылгандардан улам төмөнкүдөй жыйынтыкка келүүгө болот: окуу процессинде дискуссияларды жана дебаттарды уюштуруу студенттерге полилогиялык кепти үйрөтүүдө абдан натыйжалуу жана жемиштүү болот, анткени полилог учурунда бир аз начар билген студенттер жакшы билген студенттерден угуп үйрөнөт.

Адабияттар тизмеси

1. Allwright, R.L. The Importance of Interaction in Classroom Language Learning. Applied Linguistics [Text] / R.L.Allwright. – Oxford University Press, Vol.5. № 2, 1999. – 158p.
2. Ершов, В.А. Поликультурная образование в системе общеобразовательной подготовки учащихся средней школы [Текст]: дисс.канд.наук 13.00.01 / В.А.Ершов. – М., 2000. – 185с.
3. Григорьева, Е.А. Особенности обучения говорению и дискуссии на уроках французского языка. ИЯШ №5 [Текст] / Е.А.Григорьева. – М., 2007. – С.36-37.
4. Лучик, Т.С. Образовательная технология <<дебаты >> в учебном процессе. ИЯШ №2 [Текст] / Т.С.Лучик. – М., 2010. – С.21-26.
5. Подласый, И.П. Педагогика [Текст] / И.П.Подласый. – М., 2001. –Т. 1,2.
6. Жумагулова А.Ж. Эффективность отдельных элементов коммуникативной методики обучения английскому языку [Текст] / А.Ж.Жумагулова / Вестник КГУСТА. – Бишкек:2019. - №1(63). – с.65-70.